

Fi2025/00457

Finansdepartementet

103 33 Stockholm

Stockholm den 6 juni 2025

Yttrande AI-kommissionens färdplan för Sverige (SOU 2025:12)

Svensk biblioteksförning är en medlems- och intresseorganisation som samlar bibliotek och bibliotekarier över hela landet och inom alla bibliotekstyper. Samtliga bibliotek och bibliotekarier är redan idag påverkade av utvecklingen inom artificiell intelligens (AI) på något sätt. Svensk biblioteksförnings yttrande utgår från hur förslagen påverkar biblioteks eller närstående verksamheter inom utbildning, kultur och folkbildning.

Sammanfattning

Svensk biblioteksförning saknar ett bredare grepp kring AI:s roll för kulturarv, folkbildning och civilsamhälle. Vi föreslår att:

- bibliotekarier ska få i uppdrag att stärka medie- och informationskunnigheten hos hela befolkningen.
- det tas fram en långsiktig strategi med finansiering för digitalisering och bevarande av det skrivna kulturarvet.
- regeringen skyndsamt realiserar förslagen i betänkandet *Inskränkningar i upphovsrätten (SOU 2024:4)* för att stärka AI-forskning inom samhällsvetenskap och humaniora.

Svensk biblioteksförning tillstyrker särskilt följande förslag i färdplanen:

- en förstärkning av medel för folkbildningsinsatser på 100 miljoner kronor per år under en femårsperiod. Detta kräver dock extra medel till fortbildning av folkbildare.
- en satsning på folkbiblioteken om 100 miljoner per år under en femårsperiod för stöd till allmänheten för användning av AI. Detta kräver dock extra medel till fortbildning för bibliotekarier.
- satsningar på stora språkmodeller för det svenska språket, samt de nationella minoritetsspråken.

- att det tas fram ersättningsmodeller till rättighetshavare, när användandet inte sker inom forskning eller kulturarvsinstitutioner.
- Svensk biblioteksförening tillstyrker att regeringen ska arbeta inom Europeiska unionen (EU) för att hitta gemensamma lösningar på frågor kopplade till upphovsrätt och generativ AI.

AI-kommissionens Färdplan för Sverige, bilaga 2

Generella synpunkter

Svensk biblioteksförening välkomnar kommissionens arbete och ambition att stärka Sveriges konkurrenskraft inom AI, men anser att färdplanen brister i att tillräckligt beakta den breda samhällsnytta som digitalisering, datadelning och AI kan ha – också utanför tekniksektorn. Kulturarv, folkbildning och civilsamhälle riskerar att hamna utanför om inte riktade åtgärder vidtas. Det saknas ett brett grepp i färdplanen kring de behov som dessa sektorer har, utöver stöd för folkbildning.

Biblioteken är en viktig spelare för en implementering av en svensk AI-strategi. Folkbiblioteken möter invånarna som genom hela livet, skolbiblioteken möter elever i skolan, och lärosätesbiblioteken stöttar studenter och forskare. Biblioteken guidar användarna inom informationssökning och lär ut medie- och informationskunnighet i AI-miljöer. Biblioteken ställs också inför beslut om inköp av AI-genererad och AI-översatt litteratur.

Svensk biblioteksförening är positiva till att AI-kommissionen ser styrkan i landets folkbibliotek, men ser också att den missar den roll övriga bibliotekssektorer spelar för AI-utvecklingen i Sverige. Det är framför allt tre områden där färdplanen saknar förslag, där biblioteken spelar en viktig roll.

Bibliotekarier ska stärka medie- och informationskunnigheten hos hela befolkningen.

AI kan stärka och förenkla såväl utbildning som arbete. Användning av till exempel ChatGPT kräver dock en förmåga att kritisk granska information och källor. Bibliotekarier är experter på medie- och informationskunnighet (MIK). Bibliotekarier inom alla sektorer bör få i uppdrag att öka MIK-kompetenserna kopplat till AI hos hela befolkningen. Ett sådant uppdrag följas av statliga resurser för att möjliggöras.

Det behövs en långsiktig strategi och finansiering för digitalisering av det skrivna kulturarvet.

De större lärosätesbiblioteken har en viktig roll att spela för lagring av forskningsdata. De är även centrala för digitalisering av det skrivna kulturarvet som används vid text- och datautvinning (TDM) och träning av stora språkmodeller. AI-kommissionen trycker på vikten av forskning inom och med AI, samt behovet av att träna stora språkmodeller. Däremot lyfter de

inte var träningsdatan – digitalt textmaterial – ska komma ifrån. Idag är endast 5 till 10 procent av det tryckta kulturarvet digitaliserat, hos Riksarkivet endast 4 procent. En liknande situation råder hos arkiv som finns hos föreningar och andra privata aktörer.

Det behövs en stabil och långsiktig strategi, med finansiering, för digitalisering av det skrivna kulturarvet som finns hos bibliotek, museer och arkiv, för att kunna säkra TDM-forskning och träning av språkmodeller på svenska och de nationella minoritetsspråken. Strategin måste också innehålla en plan för hur det digitala materialet tas om hand i framtiden, både vad gäller finansiering och teknisk förvaltning.

Regeringen måste prioritera implementeringen av förslagen i Inskränkningar i upphovsrätten (SOU 2024:4).

Forskning inom TDM hindras i dagsläget av för otydlig implementering av DSM-direktivet i svensk rätt. För att stärka Sverige som AI-nation måste regeringen tillse att de förslag som läggs fram i betänkandet *Inskränkningar i upphovsrätten (SOU 2024:4)* skyndsamt blir till lag.

Spetsforskning i samverkan

Svensk biblioteksförening har inga synpunkter på kostnader och antal tjänster inom akademien, men vill understryka vikten av att satsningarna inte bara tillfaller teknik, medicin och övrig naturvetenskap, utan även tillfaller samhällsvetenskap och humaniora. AI är en samhällsfråga som behöver beforskas brett. Ett sådant område är till exempel medie- och informationskunnighet (MIK), där svenska forskare inom biblioteks- och informationsvetenskap redan idag ligger i framkant.

AI för alla

Kompetenslyft för alla

Svensk biblioteksförening tillstyrker förslaget om en förstärkning av medel för folkbildningsinsatser på 100 miljoner kronor per år under en femårsperiod.

Studieförbunden och folkhögskolornas deltagande i ett kompetenslyft är viktigt och självklart, då det är en infrastruktur som finns i hela landet och de har erfarenhet av att nå grupper som idag befinner sig i ett digitalt utanförskap.

Svensk biblioteksförening tillstyrker förslaget om en satsning på folkbiblioteken om 100 miljoner per år under en femårsperiod.

Folkbiblioteken har redan idag enligt bibliotekslagen i uppdrag att ”verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet”. Dock vänder sig allmänheten ofta till biblioteken även för hjälp med sådant som

kräver digital hantering, men ligger utanför folkbibliotekens uppdrag. Det kan handla om hjälp med migrationsärenden eller att betala räkningar i internetbanken.

Folkbiblioteken har en självklar roll att spela vad gäller att stötta allmänhetens användning av AI. Det behöver dock var tydligt vad det innebär och också finansieras fullt ut. Folkbibliotekens ekonomi är idag pressad i de allra flesta kommuner, och det går inte att lägga fler uppdrag på dem utan medföljande medel.

Svensk biblioteksförening vill också uppmärksamma behovet av att utbilda dem som ska bilda allmänheten. Såväl folkbildare som folkbibliotekarier behöver utbildas för att kunna stötta allmänheten i deras AI-användning. Denna fortbildning behöver även finansieras av staten, utöver de medel som anges ovan.

Svensk biblioteksförening tillstyrker att det ska finnas för användarna kostnadsfri tillgång till AI-verktyg inom högskola, skola och bibliotek.

Dock kan kostnaderna för dessa inte hamna på sagda institutioner om målet är att invånarna ska få likvärdig tillgång till dessa verktyg. Det behöver även tillföras medel för att det ska finnas personal på folkbiblioteken som kan bistå allmänheten med stöd i användandet av dessa verktyg. Folkbiblioteken i Sverige har generellt inte utrymme för ännu en uppgift utan att den också kommer med finansiering för personalen som ska utföra den.

En utbildningssatsning, som gärna även får involvera skolbibliotekarier (se vidare under rubriken *AI i skolan*), skulle falla mycket väl ut då folkbibliotek, folkbildning och skola når brett i många delar av samhället.

AI i skolan

Det är beklagligt att AI-kommissionen inte fick lägga förslag på skolans område. AI påverkar hela samhället – även skolan. Från och med den 1 juli i år ska alla elever ha tillgång till ett bemannat skolbibliotek. Detta innebär att samtliga skolor ska ha tillgång till en skolbibliotekarie. En skolbibliotekarie med utbildning i bibliotek- och informationsvetenskap kommer att kunna stötta eleverna i deras medie- och informationskunnighet. Detta är viktiga kompetenser som stärker barn och unga i sitt användande av AI. Svensk biblioteksförening ser behov av att stärka skolbibliotekariernas kunskap inom AI, en fortbildning som bör ske på samma premisser som för folkbibliotekarier och folkbildare i föregående stycke.

Mer AI i den högre utbildningen

Svensk biblioteksförening tillstyrker att det tillförs medel till lärosätena för kompetensutveckling av lärare och för att framtidssäkra utbildningarna. Bibliotekarierna på lärosätena behöver också omfattas av kompetensutvecklingen. De i sin tur bör också bistå utbildningarna med undervisning i medie- och informationskunnighet som en del av framtidssäkringen.

Innovation, entreprenörskap och riskkapital

Svensk biblioteksförening tillstyrker satsningar på stora språkmodeller för det svenska språket.

Svensk biblioteksförening tillstyrker tillsättandet av en nationell samordnare för att samordna arbetet med språkmodeller.

Svensk biblioteksförening tillstyrker att det tas fram ersättningsmodeller till rättighetshavare, när användandet inte sker inom forskning eller kulturarvsinstitutioner.

Svensk biblioteksförening delar KB:s uppfattning att de har lovlig tillgång till de verk de använder för att träna språkmodeller. Vi uppmanar också regeringen att skyndsamt implementera de förtydliganden om detta som utredningen *Inskränkningar i upphovsrätten* (SOU 2024:4) föreslår.

Svensk biblioteksförening tillstyrker att en nationell samordnare ska se över behovet av stora språkmodeller för de nationella minoritetsspråken.

Tillgången till språkmodeller för de nationella minoritetsspråken skulle vara en viktig del av bevarandet och vitalisering av språken. Dock kan det behövas mer träningsdata, så det behöver avsättas resurser till digitalisering av skriftliga källor på minoritetsspråken.

Ledarskap och styrning

Internationella positioner

Svensk biblioteksförening tillstyrker att regeringen ska arbeta inom Europeiska unionen (EU) för att hitta gemensamma lösningar på frågor kopplade till upphovsrätt och generativ AI.

Sverige bör också arbeta inom EU för en upphovsrätt som förenklar internationella samarbeten inom forskning som innebär text- och datautvinning (TDM) och maskininlärning. Idag ställer upphovsrätten upp hinder för forskare som vill arbeta med textuella datamängder att dela data inom forskargruppen.

I det här ärendet har generalsekreterare Silvia Ernhagen beslutat. Lisa Gemmel har varit föredragande.

Silvia Ernhagen
Generalsekreterare
Svensk biblioteksförening

